

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ РУКИ ДО ПИСЬМА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ

Світлана ЛУЦІВ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

(Україна, Дрогобич) lutsiw@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3219-7779>

Research ID I-5194-2018 <http://www.researcherid.com/rid/I-5194-2018>

Статтю подано до редакції / The article is submitted to the editorial board:
06.08.2018

Статтю опубліковано / The article is published 15.11.2018

У статті визначено умови забезпечення наступності у підготовці руки до письма дітей старшого дошкільного віку та учнів першого класу; з'ясовано, що оскільки в основі оволодіння письмом лежить формування рухової навички, просторової орієнтації, розвиток координованих рухів руки й ока, то підготовка руки дитини до письма здійснюється протягом усього часу її перебування в дошкільному закладі; у статті запропоновано вправи для підготовки руки до письма дітей дошкільного віку та дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: підготовка, підготовка до письма, діти дошкільного віку, мова, рухові навички, учень початкової школи.

PROVIDING NEXT LEARNING PRACTICE AND PRACTICES FOR THE FIRST CLASS FOR HAND TRAINING TO THE CHILD LETTER OF THE PRIMARY SCHOOL

Svitlana LUTSIV,

Ph.D. in Pedagogical, docent, Department of philological sciences and techniques of teaching in elementary school, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) lutsiw@ukr.net

Today in Ukraine there is a global reform of the education system. In this process, the problem of continuity and promise between pre-school and primary education is important in preparing the child's hand for writing.

The purpose of the article is to find out the role of succession in preparing the hand for the letter of the children of the senior preschool age and first grade students.

It is found that preparing a child for study is a long process. It covers the entire pre-school period and the period of child's education in the first class. That is why we are talking about the continuity of preparing a child for writing. Continuity in the study - the sequence and systematic in the placement of educational material, the connection and consistency of the stages and stages of the educational process. The process of writing skills requires a student of the first class not only physical, intellectual, but also emotional effort. Therefore, it is recommended that the child's preparation for writing a letter be started well before entering school.

It is important to note that preparing a child for exercises should be based on the developmental possibilities and the needs of the child. Preparation of the hands of the children of the senior preschool age and elementary school students should be made taking into account age, physiological possibilities of children, their psychological features, in particular: weak development of small arm muscles, lack of coordination of movements during writing, low resistance with prolonged stress, slow tempo, insufficient formation of optical perception of graphic image, imperfection of mechanisms of internal planning of movements and actions, perceptual synthesis.

Thus, the writing process consists of a number of skills, each of which requires special exercises to work out them. Therefore, the teacher should not made the speed of writing, but learn gradually, taking into account the continuity in the preparation of the hand to the letter of the children of the senior preschool age and students of the first class.

Key words: preparation, preparation for writing, children of preschool age, language, motor skills, elementary school pupil.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні відбувається глобальне реформування системи освіти. У цьому процесі важливе місце посідає проблема наступності і перспективності між дошкільною та початковою освітою у підготовці руки дитини до письма.

Аналіз досліджень. Удосконаленню графічних навичок письма, підготовці руки дитини до письма а також методиці каліграфії велику увагу приділяли: П. Градобаєв, В. Горбач, Ф. Греков; педагогічними та психологічними умовами навчання каліграфії займалися Є. Тур'янова, М. Щербакова; значний внесок у розробку методики навчання письма зробили українські методисти М. Вашуленко, Т. Гарбуз, В. Групова, І. Кирей, К. Прищепа, О. Прищепа, Н. Скрипченко, В. Таран, В. Трунова; питаннями каліграфічного письма займаються вчителі-практики: А. Заїка, О. Сафонова, В. Лук'яненко, А. Мовчун, І. Пальченко й ін.

Мета статті – з'ясувати роль наступності у підготовці руки до письма дітей старшого дошкільного віку та учнів першого класу.

Виклад основного матеріалу. Підготовка дитини до навчання – це тривалий процес. Він охоплює весь дошкільний період і період навчання дитини у першому класі. Саме тому ми говоримо про наступність у підготовці дитини до навчання писати.

Наступність в навчанні – послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу [5, 227].

Серед проблем початкової школи однією з найбільш актуальних є формування в першокласників навички письма. Письмо не можна розглядати ізольовано від інших розділів, оскільки воно перебуває у тісному взаємозв'язку з навчанням читати та з розвитком усного й писемного мовлення. Від нього залежить грамотність, учнів, а в кінцевому результаті й культура писемного мовлення. Письмо – комплексний вид навчальної діяльності, що складається з низки структурних компонентів, правил, умінь і навичок, оволодіння якими є складним довготривалим процесом для учнів початкових класів [7, 3].

Процес формування навиків письма вимагає від учня першого класу не лише фізичних, інтелектуальних, але і емоційних зусиль. Тому роботу з підготовки дитини до навчання письма рекомендовано починатися задовго до вступу до школи.

Важливо зазначити, що підготовка дитини до навчання писати повинна базуватися на можливостях розвитку та потребах дитини. Підготовка руки дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи має здійснюватися з урахуванням вікових, фізіологічних можливостей дітей, їхніх психологічних особливостей, зокрема: слабкий розвиток дрібних м'язів руки, недостатня координація рухів під час письма, низька опірність при тривалому напруженні, повільний темп, недостатня сформованість оптичного сприйняття графічного образу, недосконалість механізмів внутрішнього планування рухів і дій, перцептивного синтезу [7, 23].

У дітей дошкільного віку виникають труднощі з оволодінням письма. Це пов'язане з тим, що у них ще надто розсіяна увага, погана координація рухів, виникають труднощі у розумінні звуку та зв'язку його з графічним знаком, труднощі з фіксацією графічного знаку в цілому, що складається з багатьох елементів, труднощі у сприйнятті співвідношення між елементами цілого (пропорція, напрямок, розташування елементів).

Оскільки в основі оволодіння письмом лежить формування рухової навички, просторової орієнтації, розвиток координованих рухів руки й ока, то підготовка руки дитини до письма здійснюється протягом усього часу її перебування в дошкільному закладі [1, 490].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «підготовка» розглядають як дію за значенням підготувати; запас знань, навичок, досвід і т. і., набутий у процесі навчання, практичної діяльності [2, 767].

Дитина, готова до письма, характеризується такими особливостями: вміє виконувати вправи на аналіз та синтез, володіє мовленням та мисленням; орієнтується у просторі, у неї узгоджена робота рук, передпліччя, зап'ястя та пальців, володіє емоційною готовністю (виконує правильно завдання, наполеглива, володіє самоконтролем, має мотивацію до навчання).

Відомий педагог А. Богуш зазначає, що технічні навички письма мають свою специфіку та свої труднощі. Водночас не менш складні й графічні навички. Задля сформованості графічної навички у дитини ми маємо утворити в неї асоціації між тим, що вона чує, говорить, та що відтворює (звук, складом, словом) [1, 694].

Діти дошкільного віку ще погано орієнтуються в просторі й на площині. Більшість із них плутаються в розрізненні правого та лівого боків. Уміння розрізнити праву й ліву сторони – це важлива передумова для багатьох видів навчання, тому відпрацьовуванню цієї навички необхідно приділяти достатньо часу, проводячи заняття з дитиною у формі різних ігор і вправ.

Пропонуємо вправи для підготовки руки до письма дітей дошкільного віку

1. Вправи на орієнтацію в просторі:

- повороти праворуч, ліворуч по відношенню до власного тіла;
- практикувати різні позиції: в ряді пліч-о-пліч, до, на, під, попереду, ззаду, в нижній частині, у верхній частині;
- бокові згини тіла;
- прохід по групі зигзагом, спіраллю та ін..

2. Вправи на сприйняття слухом:

- звідки подається звук;
- хто робить такий звук (різні звуки тварин);
- відтворення ритму;
- слухові аналізи та синтетичні вправи та ін.

3. Вправи на візуальне сприйняття:

- відповідність однакових фотографій;

- відповідність однакових геометричних фігур;
- укладання елементів за моделлю (мозаїка, блоки, палички тощо);
- пошук деталей, які відрізняються однаковими зображеннями;
- нанесення дзеркальних відбитків візерунків.

4. Вправи на зорово-моторну координацію:

- нанесення об'єктів у повітрі та їх відгадування;
- малювання в повітрі обома руками (спіралі, круги).

Крім цих вправ, можна також використовувати такі прийоми, які є досить ефективними для підготовки руки до письма:

1. Коливання ручки між пальцями поперемінно – великим і вказівним, великим і середнім.
2. Пересування пальців по ручці шляхом хапання її трьома пальцями – великим, вказівним, середнім.
3. Качання ручки між долонями обох рук, в одній руці.
4. Повертання ручки в різні її положення трьома пальцями однієї руки під лічбу [3, 20].

У процесі навчання письма учням першого класу доводиться виконувати певні операції й дії мовного характеру: аналіз звукового складу слова (встановлення послідовності звуків, з яких складається слово), уточняти фонемну приналежність, відмежовувати звуки від близьких за звучанням, розрізняти відтінки тощо.

Крім діяльності мовного характеру, учням потрібно зазначати мовлення буквами, тобто використовувати умовні знаки, які слугують способом закріплення (кодом) мови. Ці графічні знаки – буквене позначення звуків (фонем чи їх сполучень) – дитина спочатку читатиме (перехід від букв до вимови їх у словах), а потім і писатиме (перехід від вимовленого й почутого до букв, тобто правил орфографії). При цьому зображення знаків (букв) вимагатиме від шестирічних першокласників уявлення про той чи той знак.

Під час формування графічних навичок письма, як і будь-яких навичок, у корі великих півкуль голови дитини створюються відповідні нервові зв'язки, умовні рефлекси, асоціації між почутим, вимовленим і побаченим словом, складом, буквою. Одночасно з реагуванням на той чи той знак-символ дитина має виконати низку правил: сісти за парту відповідно до вимог гігієни; розгашувати зошит, взяти ручку й тільки після цього, дивлячись на зразок, приступити до написання букви.

Руки під час зображення букв, складів, слів залежать від фізичного розвитку дитини, попередньої підготовки, взагалі психологічної готовності до навчання. Треба враховувати те, що в частини шестирічних

дітей недостатньо розвинена права рука, пальці не можуть протягом тривалого часу виконувати необхідні рухи.

Готувати руку до письма учнів першого класу можна за допомогою різноманітних ігор. До них належать ігри-вправи, ігри-заняття. Особливо ефективними є ігри зі спеціальними об'єктами (з мозаїкою, нитками, шнурками, тістом, пластиліном, геометричними фігурами, фігурками казкових персонажів, овочами, фруктами).

Ігри та дії з іграшками і предметами

- розкладання зерен, жолудів;
- складання різних плоских фігур із сірників або паличок (від простих геометричних фігур до більш складних : ракета, дім, собака і т.д.); викладання малюнків, букв; складання колодязя;
- нанизування намистин, кілець, гудзиків на нитку;
- шиття шнурком (можна використовувати саморобні засоби: в картоні проробити дірочки хаотично або придумати візерунок, а дитина може пропускати шнурок через ці дірки, «шити»);
- виготовлення виробів за допомогою рваної аплікації;
- одночасне складання лівою і правою рукою в коробку гудзиків;
- ігри з мозаїкою, дрібним будівельним матеріалом, конструктором;
- застібання і розстібання гудзиків, кнопок, гачків;
- зав'язування і розв'язування стрічок, шнурків, вузликів на мотузці;
- загвинчування і розгвинчування кришок банок і пляшечок.

Образотворча діяльність

- ліплення з пластиліну та глини, солоного тіста;
- розмальовування малюнків;
- обведення контурів, малювання букв і геометричних фігур за допомогою трафарету;
- штриховка фігур та малюнків;
- малювання олівцями і фарбами;
- робота з ножицями;
- малювання по крапочках, пунктирних лініях;
- вироби з природного матеріалу.

Ігри з піском

Виділяють такі види ігор на розвиток тактильно-кінестетичної чутливості та дрібної моторики рук у пісочниці:

- вправа «Відбитки наших рук»: на рівній поверхні піску дорослий та дитина по черзі роблять відбитки своїх рук (зовнішньої та внутрішньої поверхні долоні); створюються різноманітні спільні візерун-

ки (усією поверхнею долоні, ребрами долоні, кулачками, окремими пальчиками тощо); можна поділитися відчуттями, що виникають при роботі з піском;

- рухові вправи у піску: «ковзання» долонями або ребрами (як змія, машина тощо), зигзагоподібні або кругові рухи; створення малярів у піску: «волошка», «сонечко», «дощик», «трава» тощо;
- ходіння по поверхні піску пальчиками: по черзі, одночасно, одним тощо; «загадкові сліди»: групувати по два, по три, по чотири пальчики та створювати відбитки слідів різних тварин;
- вправа «Гра на пісочному роялі» – імітація гри на піаніно;
- гра «Що заховано у піску?»: вчитель та учень занурюють руки у сухий пісок, спостерігають, як при цьому змінюється рельєф піску; звільняють руки від піску без різких рухів: рухаються лише пальчики або здуваються піщинки;
- гра «Міна» (рука одного гравця перетворюється у міну, вона знаходиться у піску у будь-якому положенні; її треба обережно відкопати, не доторкуючись до неї).

Така підготовча робота спрямована на тренування пальців рук, розвиток зорової і тактильної пам'яті, сенсорно-перцептивної сфери. Поряд з цим не варто забувати про штрихування шаблонів, трафаретів, адже під час штрихування закріплюються дрібні рухи пальців та кисті рук, розвивається зорово-просторове сприймання, формується зорова пам'ять тощо.

Паралельно із запропонованими завданнями учнів можна навчити елементам самомасажу кистей та пальців рук. Масаж є одним з видів пасивної гімнастики. Він має вплив на організм дитини, зміцнює м'язову систему, підвищує тонус, еластичність та скорочувальну здатність м'язів. Систематичне проведення масажу покращує функції рецепторів, провідних шляхів, посилює рефлекторні зв'язки кори головного мозку з м'язами та судинами. Молодших школярів можна навчити таким прийоми самомасажу як поглажування, розтирання, розминання, вижимання, активні та пасивні рухи. Для розвитку тактильної чутливості можна застосовувати прийом «тактильно-рухового» запам'ятовування контурів букв при знайомстві з ними. З цією метою використовуються посібники «Вишиваємо» та «Шершава абетка» [4, 38].

В освітньому процесі початкової школи можна використовувати шкільну драму яка розвиває координацію рухів та мислення дітей. Адже шкільна драма – специфічний вид дитячої активності, який спрямований на те, щоб розвивати в учнів усне та писемне мовлення; розвивати фантазію; спонукає до активності на уроці [6, 425].

Важливо, щоб вчитель початкової школи був обізнаним про рівень підготовки учнів до письма: якою рукою пише дитина, як олівець, як вона координує рух руки під час малювання, розфарбовування, чи розвинене просторове сприймання.

Висновки. Отже, процес письма складається з низки вмінь, кожне з яких вимагає спеціальних вправ для їх відпрацювання. Тому вчитель не повинен форсувати швидкість письма, а вчити поступово враховуючи наступність у підготовці руки до письма дітей старшого дошкільного віку та учнів першого класу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А. (Ред.). (2007). *Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник*. Київ, Вища школа.
2. Бусел В. (Ред.). (2004). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун».
3. Воронова Н. (2006). Підготовка руки дитини до письма. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Підвищення ефективності логопедичної роботи в умовах здійснення дошкільної та початкової освіти»*. Херсон, Айлант, 19-23.
4. Галкина В. & Хомутова Н. (1999). *Использование физических упражнений по развитию мелкой моторики пальцев рук при коррекции нарушенной речи у учащихся начальных классов*. Дефектология, 3, 37-42.
5. Гончаренко С. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ, Либідь.
6. Луців С. (2009). *Формування мовної особистості засобами шкільної драми*. Рідне слово в етнокультурному вимірі. Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції. Дрогобич, Посвіт, 424-428.
7. Савченко О. (1993). *Урок у початкових класах: Навчально-методичний посібник*. Київ, Освіта.

REFERENCES

1. Bohush, A. (Red.). (2007). *Doshkilna linhvodydaktyka: Teoriya i metodyka navchannya ditey ridnoyi movy: Pidruchnyk [Preschool Linguodidactics: Theory and Methods of Teaching the Children of the Native Language]*. Kyiv, Vyscha shkola. [in Ukrainian]
2. Busel, V. (Red.). (2004). *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukraïnskoyi movy. [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]*. Kyiv, Irpin: VTF «Perun». [in Ukrainian]
3. Voronova, N. (2006). *Pidhotovka ruky dytyny do pysma. [Preparing your child's hand for writing] Materialy Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Pidvyshchennya efektyvnosti lohopedychnoyi roboty v umovakh zdiysnennya doshkilnoyi ta pochatkovoyi osvity»*. Kherson, Aylant, 19-23. [in Ukrainian]
4. Galkina, V. & Khomutova N. (1999). *Ispol'zovaniye fizicheskikh upravleniy po razvitiyu melkoy motoriki pal'tsev ruk pri korrektsii narusheniy rechi u uchashchikhsya nachal'nykh klassov [Use of physical exercises to develop fine*

motor skills of the fingers when correcting speech disorders in primary school students] *Defektologiya – Defectology*, 3, 37-42. [in Ukrainian]

5. Honcharenko, S. (1997). *Ukrayinskyy pedahohichnyy slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv, Lybid. [in Ukrainian]

6. Lutsiv, S. (2009). *Formuvannya movnoyi osobystosti zasobamy shkilnoyi dramy* [Formation of linguistic personality by means of school drama]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri - Native word in the ethno-cultural dimension*, 424-428. [in Ukrainian]

7. Savchenko, O. (1993). *Urok u pochatkovykh klasakh: Navchalno-metodychnyy posibnyk* [Lesson in Elementary Classes: Educational Manual]. Kyiv, Os-vita. [in Ukrainian]